

La Franja, terra de frontera

La Franja, oriental o de ponent, segons des d'on es mire, és un llarg corredor de quinze quilòmetres a trenta que baixa des de les valls pirinenques fins a la comarca del Matarranya. Un territori desmembrat, sovint despoblat, que, com a màxim, i per desgràcia, no fa sinó de terra de trànsit o de frontera entre Catalunya i Aragó. Però la Franja posseeix i sofreix una realitat cultural: és catalanoparlant en demarcació

aragonesa. I això, de moment, es paga car, amb el cost afegit de no veure encara reconeguda des de Saragossa l'oficialitat de la llengua autòctona, ni després d'un quart de segle de demandes. La Franja espera la llei de llengües, mentre se sent rebutjada pels sectors espanyolitzants d'Aragó i mirada de reüll des de Catalunya; mentre veu barallar-se, en fi, les seues parròquies entre els bisbats de Lleida i de Barbastro.

El llarg camí cap a la cooficialitat

El català serà cooficial a l'Aragó el curs 2000-2001. Si aquestes promeses anunciades pel Govern d'Aragó es fan realitat, el llarg camí de l'oficialització del català en terres aragoneses haurà assolit una fita important, després de vint-i-cinc anys de reivindicacions.

Encara que el català és llengua força freqüent en la documentació generada a les terres aragoneses de parla catalana per l'administració medieval, tant pública com privada —ús que en algunes poblacions s'allargà fins ben entrat el segle XVI i, més ocasionalment, el XVII—, no és fins l'últim quart del segle XX que la societat d'aquestes comarques sentirà la necessitat creixent d'un major i millor reconeixement institucional com a llengua pròpia d'aquests territoris.

Així, per donar resposta a les demandes d'una bona part de la comunitat catalanòfona d'Aragó, van reunir-se, el primer de febrer de 1984, a Mequinensa, alcaldes i regidors de desset ajuntaments de la ja denominada Franja de Ponent. D'aquest encontre, en sorgí la històrica i coneguda "Declaració de Mequinensa", un document en què aquests representants municipals reconeixien que en la comunitat autònoma d'Aragó es parla català (alhora rebutjaven denominacions despectives del tipus *chapurreau* per a referir-s'hi), reclamaven un urgent desenvolupament de l'estatut d'autonomia d'Aragó que garantís la normalització de l'ús i de l'ensenyament de la llengua catalana dins aquest territori històric, i es comprometien a fomentar-ne l'ús públic dintre llurs municipis. Si la declaració s'ha qualificat d'històrica és perquè fins aquell moment mai, en època moderna, cap estament de l'administració aragonesa no s'havia

mostrat favorable al reconeixement de la llengua i la cultura dels gairebé cinquanta mil ciutadans catalanoparlants que viuen a l'Aragó; ben al revés, si en alguna ocasió aquesta administració s'havia manifestat o havia actuat sobre la llengua i la cultura catalanes d'aquell territori havia estat per rebutjar-les i estigmatitzar-les o, en el millor dels casos, per ignorar-les i negar-les. A tall d'exemple —exemple important—, en l'estatut d'autonomia d'Aragó, aprovat l'any 1982, les referències a la realitat lingüística de l'Aragó són més aviat escasses; només s'hi assenyala que "les diverses modalitats lingüístiques d'Aragó gaudiran de protecció com a elements integrants del seu patrimoni cultural i històric", i que, entre les competències de la comunitat autònoma aragonesa, s'hi inclouen "la cultura, amb especial referència a les manifestacions peculiars de l'Aragó i a les seues modalitats lingüístiques, vetllant per llur conservació i promovent-ne l'estudi"; tot això —i no és un detall menor— evitant en tot moment el nom d'aquestes "modalitats lingüístiques d'Aragó".

Català optatiu. Com a fruit directe i més destacable de la "Declaració de Mequinensa" cal assenyalar l'inici, el curs 1984/1985, de l'ensenyament, per primera vegada en temps moderns, optatiu però regulat, de la llengua catalana en molts centres educatius de l'Aragó catalanòfon,

gràcies a un conveni de col·laboració signat pel Ministeri d'Educació del govern espanyol i la Conselleria d'Educació i Cultura del govern aragonès, i una discontinua edició de textos en català a càrrec d'aquesta mateixa conselleria.

Però, a partir del 1987, amb el canvi de color polític en la presidència i les conselleries del govern d'Aragó, l'administració aragonesa tornà a la coneguda actitud multisecular d'ignorar —negant-la— la realitat lingüística d'una part prou important del seu territori. Tan sols se salvà de l'intent d'anul·lar la tímida política lingüística anterior en favor del català —i no sense recança de la nova direcció de la Conselleria d'Educació i Cultura— l'ensenyament optatiu del català, que es mantingué gràcies a la destacada oposició a la seua supressió que protagonitzaren una bona part dels habitants dels municipis aragonesos que tenien aquest ensenyament.

Des de l'administració, només el Justícia d'Aragó, *ombudsman* d'aquesta comunitat autònoma, es mostrà, en aquests anys, favorable al català —i a l'aragonès—, quan presentà a les Corts aragoneses, el 27 de gener de 1993, un informe, redactat a petició d'una part important de la societat civil dels territoris de llengua aragonesa i de llengua catalana de l'Aragó, sobre la situació lingüística de l'Aragó; un informe que denunciava, sense gaires contemplacions, la precària si-

FRANJA DE PONENT

Marcel·lí Iglesias, nou president de l'Aragó, és natural de Bonansa i catalano-parlant. Ell va ser un dels signants de la Declaració de Mequinensa. A sota, cartell de senyalització provincial a la Franja. Durant molts anys el govern aragonès ha evitat el nom de català per anomenar la llengua que es parla en aquestes comarques.

EFE

tuació que presenten les llengües minoritàries a l'Aragó i els perjudicis que els causava la manca de reconeixement jurídic per part de l'estatut d'autonomia. També s'hi demanaven mesures urgents per tal d'afavorir les dues llengües minoritzades de l'Aragó. Entre les mesures urgents recomanades en l'informe del Justí-

cia es destacaven la petició de l'oficialitat de l'aragonès i del català en els territoris respectius i la redacció de lleis per tal de garantir-ne el ple reconeixement i l'ús en els diferents àmbits de les relacions socials. Però les recomanacions i peticions del Justícia foren ignorades, si més no en un primer moment, pels po-

ELISEU T. CLIMENT

ders legislatiu i executiu aragonesos.

La cooficialitat. Mestrestant, al llarg del 1996 i del 1997, uns quants ajuntaments de l'Aragó catalanòfon (Camporrells, El Campell, Mequinensa, etc.) i la Mancomunitat de Municipis de la Llitera acordaren de declarar cooficial el català als seus municipis. Des del govern d'Aragó i del govern central aquests acords foren reprovats, tot requerint que foren anul·lats, adduint que l'estatut d'autonomia d'Aragó no preveia aquesta possibilitat i que els responsables havien ultrapassat les competències que la constitució i la llei de règim local atorguen als consistoris municipals.

Efectivament, la reforma de l'estatut d'autonomia d'Aragó, aprovada pel Congrés de Diputats el desembre del 1996, no havia millorat gaire la situació legal de les llengües minoritzades de l'Aragó, perquè continuava sense reconèixer de manera explícita –ignorant les demandes del Justícia i d'una part de la societat civil aragonòfona i catalanòfona del territori– que, a més del castellà, a la Comunitat Autònoma d'Aragó també es parla l'aragonès i el català. Amb tot, cal assenyalar que el nou redactat de l'estatut ja no parla només de modalitats lingüístiques, sinó també de llengües –en plural, però sense esmentar-les– pròpies de l'Aragó: “Les llengües i modalitats lingüístiques pròpies de l'Aragó gaudiran de protecció” i “Es garantirà llur ensenyament i el dret dels parlants a la seua utilització en la forma que establisca una llei de les Corts d'Aragó per a les zones d'utilització predominant d'aquelles”.

Aquest redactat va permetre que les Corts aragoneses acordassen el 20 de juny de 1996 la creació d'una comissió especial sobre la política lingüística a l'Aragó per tal d'estudiar la situació del català i l'aragonès al si de la Comunitat Autònoma d'Aragó. Aquesta comissió, després d'escoltar representants dels diferents sectors de la societat civil dels territoris aragonòfons i catalanòfons

L'esperança és l'últim que es perd

Josep A. Chauvell

A hores d'ara tota persona mínimament informada sap que la Franja de Ponent, la Franja d'Aragó, o senzillament la Franja, és una tirallonga de terra que baixa des del Pirineu fins als Ports de Beseit. La Franja no seria objecte de controvèrsia ni d'atenció especial, si no fóra perquè comet el greu pecat de ser una zona catalanòfona dins els límits territorials d'Aragó. Una terra dinàmica i rica (més que la mitjana aragonesa) que, per molestar, té una llengua i una cultura diferents de la resta dels seus veïns occidentals. Aquesta és la causa de tots els mals. Aragó, en general, sofreix d'un complex d'inferioritat envers Catalunya i no vol atendre a la raó històrica, que no és cap altra que nosaltres, els de la Franja, som descendents i hereus de catalans que repoblaren aquestes terres en el temps de la picor. Aquesta és la cera que hi crema, en aquest assumpte; igual que passa a València, on els qui s'entesten a tenir prejudicis i complexos davant Catalunya i els catalans neguen com Sant Pere el que és evident: que tots compartim arrels comunes.

Tenim un president, fill d'aquestes contrades, i un govern autonòmic, que volen dignificar la nostra situació vergonyant

de no tenir reconegut el dret d'utilitzar la nostra llengua i cultura en tots els àmbits de la vida quotidiana. Però els passarà com a València, que hauran de negociar amb intransigents, maliciosos, ressentits o simplement porucs i polítics de pa i trago, que intentaran de posar pals a les rodes per tal que la futura llei de llengües siga un instrument poc útil o inútil del tot. Només que es poguera entendre que salvaguardar la nostra cultura no significa cap mena de claudicació davant Catalunya, sinó tenir una clara consciència dels valors culturals d'una part dels habitants d'Aragó i protegir-los; així, tots hi eixiríem guanyant.

Esperem que aquest 2000, tan desitjat, siga l'any que marqui l'inici de la nostra normalitat i normalització lingüística i cultural; així deixaríem de ser motiu de notícia o d'atenció i passaríem a esdevenir ciutadans que gaudeixen plenament de tots els seus drets constitucionals. Diuen que l'esperança és l'últim que es perd. No la perdrem, però no aniria malament que s'hi afegira una bona dosi de valentia i de coratge polític. Segur que el problema es resoldria prompte.

Escriptor

de l'Aragó, dictaminà, el 7 d'abril de 1997, en favor del reconeixement de la realitat multilingüe d'Aragó, de la igualtat de tractament legal –i de l'oficialitat– per a les dues llengües aragoneses minoritàries, de donar suport institucional a les associacions en defensa de l'aragonès i el català, de garantir l'ensenyament d'aquestes dues llengües i d'un seguit de mesures i disposicions legals que assegurin una real protecció i foment de l'aragonès i del català a l'Aragó. Aquest dictamen fou aprovat pel ple de les Corts aragoneses el 6 de novembre de 1997 amb el vot favorable de tots els grups parlamentaris representats a les Corts, tret del grup del Partit Popular, que presentà un vot particular a alguns apartats del dictamen. Aquesta aprovació implicava, teòricament, la redacció en un termini de sis mesos d'un projecte de llei de normalització lingüística –o d'usos lingüístics– pel govern d'Aragó, un projecte que tinguera en compte l'oficialitat del català i l'aragonès en de-

Carreró de Benavarri, capital de la Baixa Ribagorça. El govern aragonès impulsa una llei de comarcalització que podria modificar les comarques tradicionals.

Una identitat delicada

Josep Espluga

Les característiques principals que fan de la Franja de Ponent una entitat diferenciable dels seus voltants són dues: es tracta d'un territori d'administració de la Comunitat Autònoma Aragonesa, i els seus habitants tenen la peculiaritat de parlar alguna varietat de la llengua catalana. La Franja, com a terra de frontera que és, rep influències de totes bandes i es configura com la intersecció, almenys, de dues formes principals de construcció d'identitat col·lectiva: una que hi arriba des de Catalunya, que considera la llengua catalana com un dels seus eixos vertebradors, i una altra que hi arriba des de l'Aragó, i que sovint pretén aglutinar la identitat social dels aragonesos, entre més coses, negant tot tret de catalanitat. La paradoxa està en què els habitants de la Franja depenen d'una estructura político-administrativa concreta (Aragó) i, consegüentment, se situen en un mapa (cognitiu i afectiu) construït des d'aquí, però, al mateix temps, es troben amb la circumstància que aquest mateix mapa exclou expressament certs elements que formen part consubstancial de la seua vida quotidiana, en concret la seua llengua (catalana). La qüestió de fons és, com gairebé sempre amb la Franja, la incomprensió, tant des de l'Aragó com des de Catalunya, de la realitat sociocultural dels pobles catalanòfons d'Aragó. Una terra de frontera on la majoria dels habitants se senten còmodes amb la confluència de dues cultures, que han après fa molt de temps, que comparteixen importants atributs i característiques amb la gent de Catalunya, i que també en comparteixen amb la gent d'Aragó. On un individu és capaç de sentir-se aragonès i també català, sense necessitat de renunciar a cap de les seues identitats, perquè totes són seues, totes li són útils per a desenvolupar-se en la seua vida quotidiana. Malauradament, amb la progressiva consolidació de l'estat de les autonomies, als habitants de la Franja, cada vegada se'ls fa més feixuga la frontera político-administrativa, cada volta els obliguen més a definir-se en un sentit o en un altre. "O aragonesos o catalans, heu de renunciar a una de les vostres identitats", diuen des dels centres de poder de les dues comunitats autònomes que els envolten. I el greuge comparatiu, en termes de drets i d'oportunitats de futur, dels habitants de la Franja respecte als aragonesos "com cal" i als catalans "com cal" s'incrementa cada dia més i més. La frontera és injusta amb els seus habitants, perquè no respecta les seues identitats.

Sociolingüista

terminats territoris i localitats de la Comunitat Autònoma d'Aragó.

Tot semblava indicar que abans d'acabar l'any 1998 el català havia d'ésser oficial a l'Aragó catalanoparlant (únic territori de llengua catalana, juntament amb la regió murciana del Carxe, dins l'estat espanyol que, amb la denominació que sia, no és a hores d'ara llengua cooficial). Però des de la presidència de la Diputació General d'Aragó, en mans del PP, no es mostraren en un primer moment gaire disposats a dur a terme la redacció de la necessària llei de llengües o de normalització lingüística.

Tanmateix, més enllà d'algunes declaracions contràries de la presidència de la DGA, durant l'any 1998 i part del 1999, es reuní una comissió mixta formada per representants de la Diputació General d'Aragó i de la Plataforma per la Defensa de les Llengües Minoritàries d'Aragó per redactar un projecte de llei de llengües. Un cop elaborat, la dinàmica electoral va imposar la paralització, durant gairebé un any, de tota iniciativa en favor del reconeixement del català de l'Aragó fins que, com a resultat de les eleccions autonòmiques del 1999, accedí a la presidència de la Diputació General Marcel·lí Iglesias, natural de la població ribagorçana de Bonansa i ex-alcald de d'aquesta mateixa població, i que, per tant, té el català com a llengua materna. Iglesias, un dels signataris i promotors de la llunyan "Declaració de Mequinensa" de 1984, s'ha mostrat en tot moment favorable a la llengua catalana de l'Aragó, actitud que, acompanyada per les demandes i exigències d'una bona part de la societat civil de les comarques catalanòfones d'Aragó i de la majoria dels diputats autonòmics aragonesos, hauria de fer que, d'acord amb les recents declaracions efectuades pel gabinet de presidència, el català siga llengua cooficial a una part important de l'Aragó al principi del curs 2000-2001. Temps al temps.

Mequinensa ha recuperat la festa dels Tres Tombs de Sant Antoni. Un bon nombre d'associacions culturals de la Franja s'encarreguen de defensar la llengua i les tradicions.

Hèctor Moret